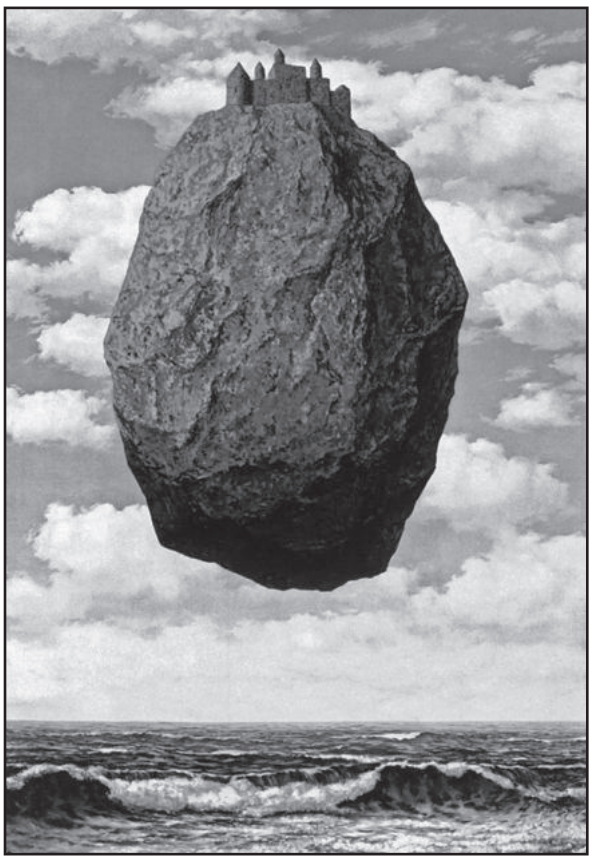
Mircea Eliade
A SZENT ÉS A PROFÁN
A vallási lényegről
(Budapest, 1987, Európa Könyvkiadó)

Noha már a könyv negyedik kiadása is régen, 2009-ben (a harmadik 1999-ben, a második 1996-ban a kiadó többé-kevésbé jelentős „Mérleg" sorozatában) jelent meg, azt mondhatjuk, hogy minden körültekintő, felelős gondolkodású ember számára valódi, a megjelenés időpontjától független alapműről van szó.*

Mircea Eliade egyik legismertebb, legelterjedtebb könyvének magyar kiadása szerény megjelenésű. A borítón lévő kép (René Magritte: *Kastély a Pireneusokban*, részlet) sejtetni engedi a szellemi emelkedettséget. A kétszáz oldalas munka nem nevezhető részletes vallástörténeti értekezésnek. A szerző a szakrális és a modern, anyagba süllyedt ember világképe közötti szakadék nagyságát mutatja be, igen sok tradíció és vallás számos példájával alátámasztva. A kötet négy fejezete a szent és a profán ember tér- és időfelfogását, kozmoszát és létezését hasonlítja össze.

Eliade sokszor használja a bevezetőben definiált hierofánia (szent megnyilatkozás) kifejezést. Ezzel a terminussal *valóban* megragadható a szent és a profán ember közötti alapvető nézetkülönbség, hiszen a szakrális világban létező ember intellektuális intuíciója által megérti, átéli a hierofániát, míg a profán ember számára megfoghatatlan marad, észlelését, gondolkodását, kogníciójá t felülmúlja.

Mit tud kezdeni a mai, *materiá*ba süllyedt, az emberi létformát szigorú értelemben el nem érő lény a káosz és a kozmosz különbségével, amely az ember isteni, teremtői mivoltából következik? A világoszlopokkal, amelyek tartják az eget, *„és egyúttal megnyitják az utat az istenek világa felé"* (29. o.)?

Az *axis polaris*t, az égi tengelyt, mely összeköt teremtőt és teremtettet, s az ég és a föld közötti keskeny átjáró, kapu és út, a modern ember csak egy világűrben lebegő gömb alakú szilárd test két, egymással szemben lévő pontját összekötő képzeletbeli vonalként tudja elképzelni.

A templom, a szent hely, amely *„megtöri a tér homogenitását"* (31. o.), így „lehozza" a tér feletti Isten országát, ellenben egy épület, amely *„építésének terve az istenek műve"* (53. o.). Ez a modern korban – jobb esetben – műemlék, művészeti al-

* Rovatunk nem törekszik minden áron időszerűségre, úgynevezett „aktualitások" kizárólagos bemutatására. Fontosabb feladatnak tartjuk, hogy kiemeljünk műveket korunk kulturális „túlkínálatából", mennyiségi süllyesztőjéből. Ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem írunk új alkotásokról. Csupán azt, hogy nem ez a fő szempontunk. *(A szerk.)*

kotás, melynek freskóit tudós művészettörténészek vizsgálgatják, rosszabb esetben átépíthető épület, mely akár boltként is működhet.

Hogy tudná elgondolni a modern szcientizmus rabjává vált, a Nagy Bummban és az evolúciós tanokban bigottan hívő azt, hogy a Világ közepe lehet a Nap, a Föld, egy város vagy saját testem? Hogyan képzelje el a kozmogóniát, a folyamatos teremtést-teremtettséget, ha az isteni teremtést is csak egy időbe vetett, progresszív, lineáris „világtörténelem" kezdőpontjaként képes posztulálni?

Az évenkénti megújulás, a kozmogónia megismétlése, az új idő megteremtése a káoszból a kozmoszba való átmenet által, a modern ember életében egy koccintás újévkor. A szakrális ünnep, amelynek során a résztvevők egy *„mitikus esemény kortársaivá válnak"* (81. o.), visszatérnek az eredet idejébe, ismeretlen a modern világban, ahol az ünneplés kifullad a mértéktelenségben, a fizikai gyönyör halmozásában.

Eliade többször rámutat, hogy mégis, a mai ember szertartásai, ünnepei, vagy akár házának, kertjének kialakítása, gondozása magukban hordozzák a szakrális világfelfogás és létszemlélet töredékeit, melyektől, ha akar, sem tud szabadulni, mindig része lesz életének, mert benne él. Felette mindig az ég lesz, amely a magasságot, a „fentet" jelenti. A víz, melyet megiszik, amivel növényeit locsolja, mindig az ősi, teremtő erő marad, a föld pedig *Terra mater,* anyaföld, amelyből az élet sarjad. Ezek az alapvető misztériumok ellenállnak a legádázabb deszakralizáló támadásnak is.

A vallástörténész megkísérli megérteni és megértetni *„a homo religiosus viselkedését és szellemi univerzumát"* (152. o.), a megszentelt emberi életet, alapvető szimbólumok bemutatásának segítségével. Ilyen szimbolikus egyezés van például a test, a ház és a kozmosz között, mert mindegyik a szent középpont megfelelője, melyeket a szakrális világban élő ember e jelentésükben él át. Metafizikai értelmet nyernek, és fizikai valójukban szimbólumként jelennek meg az emberi test részei (például: gerinc, szív). Ezzel szemben *„a modern, nem vallásos ember szemében a kozmosz áttekinthetetlenné, mozdulatlanná, némává vált. Nem hordoz üzenetet, nem tartalmaz semmilyen »titkosírást«."* (167. o.)

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a mű vallástörténeti munka, mégis tartalmaz esszenciális megállapításokat a szellemi törekvő számára. A szerző nem tisztázza a nagy tradíciók (hinduizmus, indián, egyiptomi, római vagy görög tradíciók) szellemi felsőbbrendűségét a kis afrikai vagy ausztrál törzsek szokásaihoz képest, csupán civilizáltságuk fokában látja a különbséget. A zsidó–keresztény hagyomány hegeli értelemben vett történetiségét, lineáris időfelfogását, transzcendált istenképét fejlődésként feltételezi a korábbi európai (de akár a keleti) tradíciókat jellemző ciklikus időfelfogáshoz, istenképhez képest. Mégsem kell túl nagy mentális erőfeszítést tennünk azért, hogy észrevegyük, Eliade egyértelműen ír a Kezdetről, a primordiális állapotról, melyhez a szakrális világban létező ember vissza akar térni: *„»A kezdetben« azonban azt jelenti, hogy akkor, midőn az istenek és a félistenek a földön tevékenykedtek. Az »eredetek« utáni honvágy tehát vallásos honvágy. Az ember az istenek tevékeny jelenlétébe vágyik vissza, friss, tiszta és »erős« világban szeretne élni, egy olyan világban, amely épp olyan, ahogy a teremtő kezéből kikerült."* (84. o.)

A recenzált műből kiolvasható, hogy a szerző a szakrális világban élő vallásos embert a profán világban létező modern ember fölé helyezi, az előbbit magasabb rendű létezőnek tekinti. A mű utolsó mondatából kiderül, hogy szigorúan ügyelt az akadémiai nyelvezetre, és nem kívánt kilépni diszciplínájának területéről, de sejtette, hogy van azon túli látásmód: *„Itt végződnek a vallástörténész megfontolásai, s kezdődik az a kérdéscsoport, amely a filozófus, a pszichológus és a teológus illetékességi körébe tartozik."* (203. o.)

Cserép Csongor